אידישע העלדן

שפּאַנערער ראָמאַן פון׳ם אידישן לעבן
אין דער צייט פון דער גרויסער סלחמה

פון י. נ.

(פאָרזעצונג)

אזוי פיל פאַרגעניגן האָט ער געהאַט אויף פאַן קאַנווייצקעס מאַיאָנעטע, אזוי גוט זיך פאַרבראַכט מיט פאַנעניקע יאַר־ווינע, נאָר ער מוז אויך פאַרלירן די שייגע נאַליציאַנער זשיראָווקע, וועלכע איז געווען אין זיינע הענט, און מיט וועלכער ער האָט זיך געפילט אזוי זיכער.

— יאָ, אויף גיטל איז פאַר אים פאַרלאָרן.

ער קאָן דאָך ניט גיין אַרויסנעמען איר פון קלויסטער, וואוהין פאַן טישקע־וויטש האָט זי אַוועקגעפירט; ער מוז דאָך אַנטלויפן. ער טאָר מער ניט פאַר־בלייבן. ער וועט שוין מער ניטלען ניט זעען.

אין דער דאָזיקער מינוט פון געפאַר, אַנטלויפנדיק פון דעם שונא, האָט אַלעק־סאַנדער ניקאָלייעוויטש כוואַסטונאָוו גע־פילט אז ער ליבט ניטלען היים, און אז ער וועט זי קיינמאָל ניט פאַרגעסן. ער האָט פריער נאָר אַליין ניט געוואוסט, ווי שטאַרק ער ליבט זי, און ווי שווער עס וועט פאַר אים זיין, צו זיין געשיידן פון איר.

יאָ, ווער האָט עס געקאָנט גלויבן אז ער וועט אזוי שטאַרק ליבן אַ זשידאָווקע!

דער צאָרן האָט אין כוואַסטונאָוו׳ס בלוט אויפגעהיצט. ער האָט דערגרייכט צו פאַן קאַנווייצקעס מאַיאָנעטע. די אויגן האָבן ביי אים געגלוט ווי ביי אַ ווילדער חיה, דער פּנים, וואָס איז געווען איינגעשמוצט און פאַררויכערט, האָט אים געפלאַמט, און זיין מונדיר איז געווען צעריבן און אייג־געריסן, אז אַלע אין פאַן קאַנווייצקי׳ס הויף, וועלכע האָבן נאָך ניט געוואוסט פון דער שלאַכט אין ביעליץ האָבן זיך דער־שראָקן, אַ קוק טוענדיק אויף אים.

כוואַסטונאָוו האָט געוואוסט, אז ער קאָן דאָ לאַנג ניט בלייבן, ער איז ניט זיכער פון די עסטרייכער, אָבער איידער ער אַנטלויפט פון גאַליציע האָט ער ווייר־ניקסטן געוואָלט נעמען ראַכע פון דעם „פּראָקליאַטי זשיד", פון גיטל׳ס חתן.

ער איז איצט געווען ניט מער דער רוסישער אָריסטאָקראַט - טשינאָוניק, וועלכער ווייזט זיך אַרויס פאַר אַן אייר־דעלמאַן און קאַוואַליער, נאָר ער האָט גראָב אַ געשריי געטאָן צו איינעם פון די דינער, מען זאָל צ׳ואים ברייגנען דעם פאַן.

מיט פינף מינוט שפּעטער איז שוין פאַר־אים געשטאַנען פאַן קאַנווייצקי.

דער קליינער און קיילאַכדיקער פּויל־שער פריץ, וועלכער האָט ניט דערקאָנט זיין רוסישן פריינט, וועלכער איז אַלע מאָל געווען אַזוי פריינטלאַך און אַזוי לוסטיק.

— איר זייט ביין הער קאַפּיטאַן? — האָט ער געפרעגט, און אין זיין רויטן געזיכט האָט זיך באַוויזן אַ באַהאַלטענע מורא. — האָט אייך אומיצער באַליי־דיקט? איך שווער אייך, אז דאָס וועט ניט פאַרשווינדן ווערן! איך וויל ניט אַז מען זאָל באַליידיקן די רוסן. די פּאָליאַקן און די רוסן זיינען ביידע סלאַוון, און ביידע זיינען ברידער.

— וואָס פלאַפּלט איר דאָרטן? — האָט כוואַסטונאָוו זיך געבייזערט, וואָר־פענדיק זיינע בליקן אויף צורק, אָט אַז זעען אויב די עסטרייכישע סאָלדאַטן יאָ־גען אים ניט נאָך. — ווער פרעגט אייך! סלאַוון! ברידער! ק׳טשאָרטו (צום טייי־וועל) מיט אייך! הייסט אַרויספירן אייר־ער זשידאָווסקן אַרעסטאַנט, איך וויל אים אויפהייגנען!

פאַן קאַנווייצקי׳ס געזיכט האָט אָנגע־הויבן צו שטראַלן פון פרייד.

— אַ, דאָס וועט ווירקלאַך זיין אַ שייי־נער ספּעקטאַקל, — האָט ער אויסגערופן צופרידן, — איך האָב ניט קיין לאַנג ניט געוואוסט, וואָס מיט אים צו טאָן. קיין פּאָליציי איז אין דער גאַנצער געגנט ניי־טאָ, זיי זיינען אַנטלאָפן אַלס מורא פאַר די רוסן, און איר אַלעקסאַנדער ניקאָלייי־עוויטש האָט געראַטן מיט אים צופיל איינזעעניש. איך זאָג אייך, קאַפּיטאַן, אז פאַר אַ זשיד איז דאָס געפעגעניש צו גוט. היינגען דאַרף מען אים! היינגען זיי אַלעמען!

— געגוג צו רעדן! האָט זיך כוואַס־טונאָוו געבייזערט, וועלכער איז געשטאַ־נען ווי אויף הייסע קוילן, — גייט אַן טוט וואָס מען הייסט אייך. איך וויל דאָ ניט פאַרבריינגען די צייט אויף אַ שמו־ציקן זשיד, — ברייגנט דעם אַרעסטאַנט.

— איך גייט, איך גיי, — האָט פאַן קאַנווייצקי געגרעט האַסטיק, — נאָר איין ווייליקע, אַלעקסאַנדער ניקאָלייעוויטש, איך וועל נאָר רופן פאַנעניקע יאַרווינאַ, איר וועט דאָך ניט רויבן פון איר דעם פאַרגעניגן אַז איך זאָל אויף צוזען די דאָזיקע קאָמעדיע! און וואו זיינען אייי־רע סאָלדאַטן, קאַפּיטאַן?

— זיי וועלן באַלד אָנקומען, — האָט כוואַסטונאָוו געענטפערט און האָט פאַר־כיסן זיינע ליפּן, — אָבער גייט שנעל, גייט!

דער קליינער און דיקער פריץ האָט זיך אַוועקגעקליקלט, ווערנד כוואַסטונאָוו אין געבליבן שטיין אָנשטריינגענדיק זיינע בליקן אין דער ווייטקייט, און אין דעם דאָזיקן אויגנבליק האָט זיך אין זיין האַרצן אַריינגעגנב׳עט אַ האָפענונג: ווער ווייס, פיליייכט וועט עס זיינע סאָל־דאַטן געלינגען צו באַזיגן דעם שונא, פי־ליייכט וועלן די עסטרייכער דאָך צוריק־געטריבן ווערן. — אַ, ווען דאָס זאָל נאָר זיין אמת, ווי וואָלט ער דאָס אַלס גע־נומען ראַכע פון ביעליץ! אַ קלאַץ אויף אַ קלאַץ וואָלט ער נישט איבערגעלאָזט פון דער שטעטל, אַלע אידישע איינוואוי־נער וואָלט ער געלאָזן אויפהייגנען!

אין די דאָזיקע געדאַנקען פון האָפע־נונג און ראַכע אין כוואַסטונאָוו געשטאַ־נען, אַלס עס איז צו אים צוגעלאָפן פאַ־נענקע יאַרווינאַ. פרייליך, לוסטיק און מיט אַ שטראַלענדן געזיכט, ווי אימער. זי איז געווען אין דער באַגלייטונג פון איר פאָטער, וועלכער האָט שוין באַוויזן איר איבערצוגעבן די בשורה, אז דער איד וועט געהאַנגען ווערן, און אויך אין דער באַ־גלייטונג פון פאַן טישקעוויץ, וועלכער האָט בעסער פון אַלע געוואוסט די אור־זאַכע פון דעם קאַפּיטאַן׳ס צאָרן קעגן דעם אידישן אַרעסטאַנט.

— איר האָט מיך איבערגעשראָקן, — קאַפּיטאַן, — האָט די שיינע פּאָליאַטש־קע געלאַכט, — אַזוי פּלוצלונג! מיר האָבן אייך נאָרנים דערוואַרטעט אַזוי שנעל צוריק, און וואָס פאַר אַ גרוס בר יינטאַיר אונז פון ביעליץ?

— ניט איצט, ניט איצט! — האָט כוואַסטונאָוו האַסטיק געענטפערט. — זייט איר שוין פאַרטיק?

— יאָ, מיר זיינען פאַרטיק, — האָט פאַן קאַנווייצקי געענטפערט, — קומט קאַפּיטאַן, איר וועט זעען אין וואָס פאַר אַ פרעכטיקן פאַלאַץ דער זשיד האָט ביז איצט געוואוינט.

און ער האָט זיך ברוטאַל פאַנאַדערגע־לאַכט.

פירנדיק זיין פערד ביים צוים זיינען די דריי מענער געגאַנגען צו דעם אונ־טערשטן טייל פון שלאָס, וואו עס האָט זיך געפונען דער קעלער.

— איר וועט מיר דערלויבן גיין צו־ריק אין מיין צימער, — האָט פאַנעניקע יאַרווינאַ באַמערקט, — איך וויל זיך ניט באַגעגענען מיט דעם דאָזיקן מענשן וועל־כער האָט מיך באַליידיקט.

און ניט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, האָט זי זיך שנעל פאַרקירעוועט אויף דער צווייטער זייט פון שלאָס און איז פאַרשוואונדן געוואָרן אין הויז.

— אַ ווייכער פרויען האַרץ, — האָט זי קאַנווייצקי געזאָגט מיט שפּאָט, — זי קאָן ניט צוזען ווי מען הייגנט אַ אַר־דען.

— אין איך לייג מיין קאָפּ, אַז זי ליבט נאָך דעם זשיד, — האָט אַן טיש־קעוויץ געברומט אונטער דער נאָז, — ניט אומזיסט האָט זי אים דאַמאָלסט באַ־פריט אין אים אַריינגענומען אין דעם גאָלן צימער.

די נייעס, אַז מען וועט באַלד הייגנען דעם זשיד זיך פאַרשפּרייט ניט נאָר אויפ׳ן מאַיאָנטיק, זאָנדאַרן אויף אַרום די אַרומיקע דערפער. און פון אַלע זייטן האָבן זיך אָנגעהויבן צוזאַמענקומען די פּוילישע פּויערס אום צו זעען דעם סאָפעקטאַקל. מען האָט דערציילט אַלערליי מורא׳דיקע געשיכטעס איבער דעם אידן׳ס פאַרברעכן. ער איז שפּיאָן, ער האָט גע־נאָסן גיפט אין די ברונעמער, ער האָט דערמאָרדעט אַ קריסטלאַך מיידל און האָט אויסגעצאַפּט איר בלוט.

און אַלע זיינען געווען אומגעדולדיק צו זעען דעם אידן. קיין פונק פון רח־מנות איז ביי קיינעם ניט געווען צו באַ־מערקן.

מען איז געשטאַנען און מען האָט גע־וואַרט לעבן וואַלד, פונקט אַנטקעגן פאַן קאַנווייצקי׳ס שלאָס.

פאַן טישקעוויץ און צוויי פּוילישע פּויערס, וועלכע זיי האָבן גערופן מיט זיך, האָבן אונטערדעסן אַראָפּגענומען דעם שווערן היינג־שלאָס פון דער טיר פון׳ם קעלער־געפענגעניש און האָבן אַרויסגע־פירט דעם אידישן אַרעסטאַנט — ראַפאַל נייימאַן.

ראַפאַל נייימאַן איז געווען געבונדן פונקט ווי דעם ערשטן מאָל, ווען ער איז גע־באַרבט געבראַכט געוואָרן אויף פאַן קאַנ־ווייצקי׳ס מאַיאָנעטיק פון די רוסישע סאָל־דאַטן. ער איז געווען זייער בלאַס און די באַקן זיינען ביי אים געווען איינגעפאַלן, אָבער אין זיינע אויגן האָט געגלאַנצט דער וועלבער מוט, די זעלבע ענערגיע, וואָס ער האָט קיינמאָל ניט פאַרלאָרן. ער האָט אויסגעזען צו זיין זייער אַ וואוגדער־באַרער מענש. דער דאָזיקער יונגער אידי־שער סטודענט, וועלכער האָט נאָך די אַלע ליידן, וואָס ער האָט אַרויבערגעטראָגן שטאַלץ, אַזוי ווי ער וואָלט געווען אַ פריי־ער און גליקלאַכער מענש.

— און וואוהין פירט איר מיך? — האָט ער אַ פרעג געטאָן פאַן טישקע־וויטש׳ן, וועלכער האָט געהאַלטן איין בריעף פון דער שטרייף, מיט וועלכער׳ זיינע הענט זיינען געווען געבונדן.

— דאָס וועסטו שפּעטער זעען, זשיד, — האָט פאַן קאַנווייצקי׳ס אויפזעער גע־ענטפערט. — אויף דער תליה פירט מען דיך, דו וועסט באַצאָלן דעם חוב, וואָס די רוסן מאַנען שוין לאַנג פון דיר. יאָ, ווען מען וואָלט געקאָנט אַלע אידן אויפ־הייגנען!

ער האָט גערעדט מיט אַ טיפן האַס, דאָס איז געווען ניט דער האַס אַליין, וואָס יעדער פּאָליאַק פילט איצט צו די אידן, נאָר עס איז געווען די ווילדע אייר־פערזוכט, וויסנדיק, אַז ער, דער דאָזי־קער אַרעסטאַנט, איז געליבט געוואָרן פון דער שיינער פאַנעניקע.

דער אומגליקלאַכער ראַפאַל נייימאַן האָט פאַרקריצט מיט זיי ציין, אָבער ער האָט מער גאָרנישט געגרעדט. ער האָט נאָר גע־קוקט אַרום זיך מיט זיינע ברענענדיקע אויגן אַזוי ווי ער וואָלט אימיצן געזוכט.

ער האָט איצט געטראַכט ניט וועגן זיך, ניט וועגן זיין לעבן, וואָס מוז באַלד אויסגעלאָשן ווערן, נאָר וועגן גיטלען, וועגן זיין געליבטער כלה, וועלכע האָט ערשט נעכטן צו אים גערעדט, און וועל־כע מוז זיין דאָ אויף דעם מאַיאָנטיק צווישן די רוסישע סאָלדאַטן: — אָבער וואו זיינען דאָס די רוסישע סאָלדאַטן? זיין בליק איז איצט געפאַלן אויף כוואַסטונאָוו׳ן. ער האָט דערקאָנט דעם רוסישן אָפיצער, וועלכער האָט דאַמאָלסט אוועקגעריסן פון אים זיין כלה פון אונ־טער דער חופּה און דערמאָרדעט איר פאָטער.

ער האָט אַ טרייסל געטאָן מיט זיינע געבונדענע הענט, אַזוי ווי ער וואָלט גע־וואָלט איבערדייסן די שטריק, אום צו קאָנען נעמען ראַכע פון דעם שונא.

— שענדלאַכער מערדער! — האָט ער אַרויסגעברומט, — עס איז ניט קיין קונץ צו היינגען אַ מענשן, וועלכער קאָן זיך ניט פאַרטיידיקן, — אויף דעם זייט איר גרויסע העלדן, דאָס לערנט איר זיך אויף די׳ זעקס מיליאָן אידן אין אייער לאַנד; אָבער אויף פאַרזיכער דיר, אַז עס וועט נעמען ראַכע פאַר די אומשולדיק פאַרגאָסן בלוט.

כוואַסטונאָוו איז געווען נייגיק פאַן צאָרן.

— וואַרפט אים אַרויף די פעטליע אויף דעם האַלז! — האָט ער אויסגערופן.

ראַפאַל נייימאַן׳ס געזיכט איז געוואָרן בלאַסער ווי ער איז געווען. אָבער דער לאַך, ווען ער האָט דערגרייכט צו פאַן קאַנווייצקעס מאַיאָנטיק. די אויגן האָבן ביי אים געגלוט ווי ביי אַ ווילדער חיה, דער פּנים, וואָס איז געווען איינגעשמוצט און פאַררויכערט, האָט אים געפלאַמט, און זיין מונדיר איז געווען צעריבן און איינ־געריסן, אַז אַלע אין פאַן קאַנווייצקי׳ס הויף, וועלכע האָבן נאָך ניט געוואוסט פון דער שלאַכט אין ביעליץ האָבן זיך דער־שראָקן, אַ קוק טוענדיק אויף אים.

כוואַסטונאָוו האָט געוואוסט, אַז ער קאָן דאָ לאַנג ניט בלייבן, ער איז ניט זיכער פון די עסטרייכער, אָבער איידער ער אַנטלויפט פון גאַליציע האָט ער ווייר־ניקסטן געוואָלט נעמען ראַכע פון דעם „פּראָקליאַטי זשיד", פון גיטל׳ס חתן.

ער איז איצט געווען ניט מער דער רוסישער אָריסטאָקראַט - טשינאָוניק, וועלכער ווייזט זיך אַרויס פאַר אַן איי־דעלמאַן און קאַוואַליער, נאָר ער האָט גראָב אַ געשריי געטאָן צו איינעם פון די דינער, מען זאָל צ׳ואים ברייגנען דעם פאַן.

מיט פינף מינוט שפּעטער איז שוין פאַר־אים געשטאַנען פאַן קאַנווייצקי.

דער קליינער און קיילאַכדיקער פּויל־שער פריץ, וועלכער האָט ניט דערקאָנט זיין רוסישן פריינט, וועלכער איז אַלע מאָל געווען אַזוי פריינטלאַך און אַזוי לוסטיק.

— איר זייט ביין הער קאַפּיטאַן? — האָט ער געפרעגט, און אין זיין רויטן געזיכט האָט זיך באַוויזן אַ באַהאַלטענע מורא. — האָט אייך אומיצער באַליי־דיקט? איך שווער אייך, אַז דאָס וועט ניט פאַרשווינדן ווערן! איך וויל ניט אַז מען זאָל באַליידיקן די רוסן. די פּאָליאַקן און די רוסן זיינען ביידע סלאַוון, און ביידע זיינען ברידער.

— וואָס פלאַפּלט איר דאָרטן? — האָט כוואַסטונאָוו זיך געבייזערט, וואָר־פענדיק זיינע בליקן אויף צורק, אָט אַז זעען אויב די עסטרייכישע סאָלדאַטן יאָ־גען אים ניט נאָך. — ווער פרעגט אייך! סלאַוון! ברידער! ק׳טשאָרטו (צום טייי־וועל) מיט אייך! הייסט אַרויספירן אייי־ער זשידאָווסקן אַרעסטאַנט, איך וויל אים אויפהייגנען!

פאַן קאַנווייצקי׳ס געזיכט האָט אָנגע־הויבן צו שטראַלן פון פרייד.

— אַ, דאָס וועט ווירקלאַך זיין אַ שייי־נער ספּעקטאַקל, — האָט ער אויסגערופן צופרידן, — איך האָב ניט קיין לאַנג ניט געוואוסט, וואָס מיט אים צו טאָן. קיין פּאָליציי איז אין דער גאַנצער געגנט ניי־טאָ, זיי זיינען אַנטלאָפן אַלס מורא פאַר די רוסן, און איר אַלעקסאַנדער ניקאָלייי־עוויטש האָט געראַטן מיט אים צופיל איינזעעניש. איך זאָג אייך, קאַפּיטאַן, אַז פאַר אַ זשיד איז דאָס געפעגעניש צו גוט. היינגען דאַרף מען אים! היינגען זיי אַלעמען!

— געגוג צו רעדן! האָט זיך כוואַס־טונאָוו געבייזערט, וועלכער איז געשטאַ־נען ווי אויף הייסע קוילן, — גייט אַן טוט וואָס מען הייסט אייך. איך וויל דאָ ניט פאַרבריינגען די צייט אויף אַ שמו־ציקן זשיד, — ברייגנט דעם אַרעסטאַנט.

— איך גייט, איך גיי, — האָט פאַן קאַנווייצקי געגרעט האַסטיק, — נאָר איין ווייליקע, אַלעקסאַנדער ניקאָלייעוויטש, איך וועל נאָר רופן פאַנעניקע יאַרווינאַ, איר וועט דאָך ניט רויבן פון איר דעם פאַרגעניגן אַז איך זאָל אויף צוזען די דאָזיקע קאָמעדיע! און וואו זיינען אייי־רע סאָלדאַטן, קאַפּיטאַן?

— זיי וועלן באַלד אָנקומען, — האָט כוואַסטונאָוו געענטפערט און האָט פאַר־כיסן זיינע ליפּן, — אָבער גייט שנעל, גייט!

דער קליינער און דיקער פריץ האָט זיך אַוועקגעקליקלט, ווערנד כוואַסטונאָוו אין געבליבן שטיין אָנשטריינגענדיק זיינע בליקן אין דער ווייטקייט, און אין דעם דאָזיקן אויגנבליק האָט זיך אין זיין האַרצן אַריינגעגנב׳עט אַ האָפענונג: ווער ווייס, פיליייכט וועט עס זיינע סאָל־דאַטן געלינגען צו באַזיגן דעם שונא, פי־ליייכט וועלן די עסטרייכער דאָך צוריק־געטריבן ווערן. — אַ, ווען דאָס זאָל נאָר זיין אמת, ווי וואָלט ער דאָס אַלס גע־נומען ראַכע פון ביעליץ! אַ קלאַץ אויף אַ קלאַץ וואָלט ער נישט איבערגעלאָזט פון דער שטעטל, אַלע אידישע איינוואוי־נער וואָלט ער געלאָזן אויפהייגנען!

אין די דאָזיקע געדאַנקען פון האָפע־נונג און ראַכע אין כוואַסטונאָוו געשטאַ־נען, אַלס עס איז צו אים צוגעלאָפן פאַ־נענקע יאַרווינאַ. פרייליך, לוסטיק און מיט אַ שטראַלענדן געזיכט, ווי אימער. זי איז געווען אין דער באַגלייטונג פון איר פאָטער, וועלכער האָט שוין באַוויזן איר איבערצוגעבן די בשורה, אַז דער איד וועט געהאַנגען ווערן, און אויך אין דער באַ־גלייטונג פון פאַן טישקעוויץ, וועלכער האָט בעסער פון אַלע געוואוסט די אור־זאַכע פון דעם קאַפּיטאַן׳ס צאָרן קעגן דעם אידישן אַרעסטאַנט.

— איר האָט מיך איבערגעשראָקן, — קאַפּיטאַן, — האָט די שיינע פּאָליאַטש־קע געלאַכט, — אַזוי פּלוצלונג! מיר האָבן אייך נאָרנים דערוואַרטעט אַזוי שנעל צוריק, און וואָס פאַר אַ גרוס בר יינטאַיר אונז פון ביעליץ?

— ניט איצט, ניט איצט! — האָט כוואַסטונאָוו האַסטיק געענטפערט. — זייט איר שוין פאַרטיק?

— יאָ, מיר זיינען פאַרטיק, — האָט פאַן קאַנווייצקי געענטפערט, — קומט קאַפּיטאַן, איר וועט זעען אין וואָס פאַר אַ פרעכטיקן פאַלאַץ דער זשיד האָט ביז איצט געוואוינט.

און ער האָט זיך ברוטאַל פאַנאַדערגע־לאַכט.

פירנדיק זיין פערד ביים צוים זיינען די דריי מענער געגאַנגען צו דעם אונ־טערשטן טייל פון שלאָס, וואו עס האָט זיך געפונען דער קעלער.

— איר וועט מיר דערלויבן גיין צו־ריק אין מיין צימער, — האָט פאַנעניקע יאַרווינאַ באַמערקט, — איך וויל זיך ניט באַגעגענען מיט דעם דאָזיקן מענשן וועל־כער האָט מיך באַליידיקט.

און ניט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, האָט זי זיך שנעל פאַרקירעוועט אויף דער צווייטער זייט פון שלאָס און איז פאַרשוואונדן געוואָרן אין הויז.

— אַ ווייכער פרויען האַרץ, — האָט זי קאַנווייצקי געזאָגט מיט שפּאָט, — זי קאָן ניט צוזען ווי מען הייגנט אַ אַר־דען